

РЕЦЕНЗИЯ

от член на научно жури: **доц. д-р Бисер Йорданов Кръстев – ВУАРР, Пловдив**
във връзка със защита на дисертационен труд за придобиване на ОНС „Доктор”
в Област на висше образование **3. Социални, стопански и правни науки**
Професионално направление **3.8. Икономика**

Научна специалност **Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка**

от кандидат: **Александър Делян Александров**, докторант редовна форма на обучение към катедра „Финанси и отчетност“ при Стопански факултет по обявена процедура от ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград

1. Обща информация

Настоящата рецензия е изготвена на основание Заповед № 917/02.05.2019 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“, в съответствие с чл. 9 от ЗРАСРБ, чл. 30, ал. 3 от Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, чл. 4, ал. 3 от Вътрешните правила за развитие на академичния състав в ЮЗУ „Неофит Рилски“, както и в съответствие с Решение на ФС на Стопански факултет (Протокол №41/02.05.2019 г.).

Автор на дисертационния труд: **Александър Делян Александров**

Тема на дисертационния труд: **„Въздействие на фискалната и паричната политика върху икономическия цикъл на България“**

Научен ръководител: **доц. д-р Десислава Георгиева Стоилова**

2. Кратки биографични данни за дисертанта

Александър Делян Александров е роден на 26.04.1991 г. Той придобива последователно образователно-квалификационната степен „Бакалавър“ в Югозападен университет „Неофит Рилски“ – гр. Благоевград по специалност „Финанси“ през 2014 г. и образователно-квалификационната степен „Магистър“ по специалност „Финанси“, професионална квалификация „Магистър по финанси“ в Югозападен университет „Неофит Рилски“ – гр. Благоевград през 2015 г.. На 11 ноември 2018 г. в същия университет придобива следдипломна квалификация „Учител по икономически дисциплини“.

Александър Александров започва да гради своята професионална кариера още като студент първоначално в супермаркет в САЩ през периода юни-септември 2011 г. През лятото на следващите две години придобива опит в банковата сфера като стажант в ТБ Алианц Банк България АД, Хасково и ТБ Обединена Българска Банка АД, Благоевград. От края на 2013 г. до началото на 2015 г. дисертантът стажува на два пъти в счетоводния и данъчния отдел на Общинската администрация в Благоевград, а през 2017 г. става инструктор и рецепционист в централния клуб по фитнес и аеробика в Благоевград.

От 06.01.2016 г. Александър Делян Александров е зачислен като докторант в Югозападен университет „Неофит Рилски“ – гр. Благоевград Той е положил успешно изпитите по докторантските си минимуми и е изпълнил всичките си задължения според индивидуалния учебен план.

3. Общо представяне на дисертационния труд

Представеният за рецензиране дисертационен труд е с общ обем от 180 страници. Той съдържа увод (3 стр.), глава първа (75 стр.), глава втора (38 стр.), глава трета (36 стр.), заключение (4 стр.), библиографска справка (19 стр.) и съдържание (3 стр.). Дисертацията съдържа заглавна страница и страница с използваните съкращения. В нея са включени 15 фигури и 37 таблици. Използваната литература обхваща 308 източника, от които 39 на български език, 256 на английски език, 10 на френски език, 1 на немски език, както и 2 интернет източника.

Считам, че **актуалността** на представената в дисертационния труд проблематика е безспорна. Тази актуалност произтича от обстоятелствата, че:

Първо, анализирането и прогнозирането на бизнес цикъла придобиват нарастващо значение в условията на съвременната икономическа действителност;

Второ, не съществува единно становище кой от методите за определяне равнището на потенциалния брутен вътрешен продукт, както и на производствения разрыв, е най-точен и подходящ за използване в теоретичен и практико-приложен аспект;

Трето, изследването на бизнес цикъла в България е недостатъчно задълбочено и всеобхватно;

Четвърто, на нашата страна предстои кандидатстване за влизане в ERM II и в Еврозоната, като за целта развитието на икономиката на България трябва да съответства на степента на икономическо развитие на страните от Еврозоната.

Дисертантът е формулирал по подходящ начин обектът и предметът на изследването. В този смисъл **обект на изследване** в дисертационния труд е: „икономическият цикъл на България“. **Предмет на изследване** са: „възможностите за фискално и монетарно въздействие върху бизнес цикъла на България в условията на паричен съвет“.

На основата на поставените цели и задачи **изследователската теза**, че „в условията на българския паричен съвет възможностите за управление на икономическия цикъл са ограничени, но съществуват и това налага максимално ефективното им използване за повишаване на жизнения стандарт и благосъстоянието на българската нация“, е доказана успешно.

4. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд и мнение относно коректността на автореферата на дисертационния труд

В структурно отношение дисертационния труд е изграден сполучливо. Съществува логическа последователност и относителна балансираност между съставните му части. Съдържанието на изложението съответства напълно на темата на научното изследване. Методологията, използвана от дисертанта, е подходяща за осъществяване на изследването и за доказване на защитаваната от него теза.

Глава първа е озаглавена „Теоретични характеристики на икономическия цикъл“. Тя е с обем от 75 страници и се състои от четири параграфа. В нея са разгледани същността на икономическия цикъл и основните му разновидности. Извършен е преглед на особеностите на икономическите цикли от гледна точка на тяхната интензивност, динамика и фази на протичане. Представени са основните теоретични постановки на изявени чуждестранни учени от различни икономически школи за причините, водещи до появата на бизнес цикъла, за неговата роля и значение за икономическото развитие. Тези икономически теории са групирани според своя произход в Таблица 1.1. на с. 82 и според източника на циклогенните фактори в Таблица 1.2. на с. 83. В края на главата са изведени основните изводи и обобщения.

Глава втора е озаглавена „Емпирична оценка на потенциалното производство, цикличната позиция и фазата от бизнес цикъла на България“. Тя е изградена от три параграфа и общият ѝ обем е 38 страници. В първия параграф са изяснени същността на потенциалното производство, на цикличната позиция и на фазата от бизнес цикъла. Във втория параграф са систематизирани методите за оценяване на потенциалния БВП. Те са разпределени в две основни групи – методи за оценка на статистически отклонения и методи за оценка на структурните връзки. В третия параграф на глава втора от дисертационния труд авторът стига до заключението, че на базата на съпоставянето на силните и слабите страни на представените методи най-голямо приложение в практиката намират самостоятелното или комбинираното използване на филтъра на Ходрик-Прескот, производствената функция и филтъра на Калман.

Глава трета е озаглавена „Фискални и монетарни въздействия върху бизнес цикъла на България“ и е с обем от 36 страници. Състои се от три параграфа. В първия от тях дисертантът е представил подробно теоретичните основи и методологията за прогнозиране на бизнес цикъла. Той достига до извода, че методът логистична регресия е най-подходящ за прогнозиране на повратните точки на бизнес цикъла. На тази основа авторът е извършил емпирично изследване, конструирайки логистично регресионен модел с шест независими променливи, влияещи върху икономическата активност в България през периода от първото тримесечие на 2000 година до второто тримесечие на 2016 година. Моделът прогнозира правилно 89,36% от фазите на икономическия цикъл у нас през анализирания период (с. 132-133).

Във втория параграф са изяснени възможностите за фискални и монетарни въздействия върху бизнес цикъла в България. Тук авторът използва методите на логистичната регресия и на най-малките квадрати при определянето на влиянието на основните фискални и монетарни фактори върху икономическия цикъл и разрива на

БВП у нас. Тези фактори са задължителните минимални резерви, бюджетното салдо, бюджетните приходи, бюджетните разходи и държавния дълг. Изграденият логистичен модел има добра степен на надеждност и адекватност. На основата на резултатите от регресионния анализ, извършен с помощта на метода на най-малките квадрати дисертантът прави обобщението: „че дори малки промени във фискалните и монетарните променливи в условията на паричен съвет водят до значителни промени в разрива на БВП“ (с. 146).

В третия параграф на глава трета авторът изследва готовността на България за членство в Еврозоната от гледна точка на степента на конвергенция на бизнес цикъла на нашата страна с агрегирания бизнес цикъл на страните членки на Еврозоната. За целта той използва метода на векторната авторегресия (VAR) и филтъра на Ходрик-Прескот. Емпиричното изследване на степента на сближаване на икономическите цикли на България и Еврозоната е извършено на основата на четири показателя: разликата между разрива на БВП на България и разрива на БВП на Еврозоната, коефициента на корелация между разрива на БВП на България и разрива на БВП на Еврозоната, процента на съвпадащите фази на бизнес циклите на България и Еврозоната и процента на съвпадащите циклични позиции на България и Еврозоната. Установява се, че производствените разриви между България и Еврозоната през периода 2010-2017 г. са значително по-малки в сравнение с периода 2000-2009 г. От друга страна коефициентът на корелация между производствените разриви на България и Еврозоната е значително по-висок през периода 2010-2017 г. в сравнение с периода 2000-2009 г. Повратните точки на бизнес цикъла на България и на страните от Еврозоната също съвпадат в по-висока степен след 2010 г. в сравнение с периода 2000-2009 г. Следователно синхронизацията на бизнес цикъла на България с този на страните от Еврозоната се увеличава значително през втората половина на изследвания период.

Авторът изследва и влиянието на основните фискални и монетарни фактори върху конвергенцията на бизнес цикъла на България с бизнес цикъла на страните от Еврозоната. Той достига до заключението, че страната ни е готова за въвеждането на единната европейска валута като законно платежно средство на своя територия, както и за пълноправно членство в Еврозоната след кандидатстване и минимален престой в ERM II, (с. 157).

Авторефератът, отразяващ в синтезиран вид основните постановки и резултати от изследването в дисертационния труд, е с обем от 42 страници и е написан според утвърдените изисквания. В него са отразени общата характеристика на дисертационния труд, неговата структура и съдържание, кратко изложение на дисертацията, справка за научните приноси и списък с публикациите по темата на дисертацията. Стилът на автореферата е стегнат и точен. В техническо отношение той е изготвен на много високо равнище и може да бъде оценен **положително**.

В заключение може да се направи обобщението, че дисертантът е способен да прави самостоятелни научни изследвания, да формулира изследователски тези, да стига

до логически изводи и да ги подкрепя с реални данни от практиката. Представените от Александър Александров дисертационен труд и автореферат не са заимствани от чужди публикации, в тях ясно личи авторското участие и те отразяват коректно и в пълна степен научните му позиции.

5. Определяне и оценяване на научните и научно – приложните приноси в дисертационния труд

Научните приноси на Александър Делян Александров, които са формулирани в автореферата към дисертацията, могат да се разделят в две групи: един от приносите има теоретичен характер и четири от тях са с практико-приложен характер.

Приносът с теоретичен характер е следният:

1. Направен е преглед и систематизация на теоретичните виждания за бизнес цикъла на следните икономически школи и направления: класическа икономическа школа, австрийска икономическа школа, кейнсианска икономическа школа, монетаристка икономическа школа, школа на рационалните очаквания, школа на реалните бизнес цикли и новокейнсиански теории за бизнес цикъла.

Приносите с практико-приложен характер са следните:

1. Създаден е модел за прогнозиране на фазите на бизнес цикъла на България въз основа на данни за периода първо тримесечие на 2000 г. – второ тримесечие на 2016 г. чрез метода логистична регресия. Високата прогнозна ефективност на модела показва, че логистичната регресия е много добър метод за прогнозиране на бизнес цикъла и може да даде насоки за определянето на икономическата политика на държавни институции и частни икономически субекти.
2. На основата на методите на логистична регресия и на най-малките квадрати са оценени възможностите за фискални и монетарни въздействия върху бизнес цикъла на България. Оценката е направена за периода първо тримесечие на 2000 г. – второ тримесечие на 2017 г. В условията на българския паричен съвет опитите за провеждане на дискреционна макроикономическа политика за смекчаване на цикличните колебания са обречени на неуспех. Причината е, че измененията на фискалните и монетарните параметри пораждат повече колебания на стопанската активност, отколкото изглаждат.
3. На основата на метода векторна авторегресия (VAR) е оценена готовността на България за членство в Еврозоната (ЕЗ) от гледна точка на бизнес цикъла. Оценката е направена за периода от първото тримесечие на 2000 г. до четвъртото тримесечие на 2017 г. Установява се, че между икономическия цикъл на България и този на ЕЗ има силна корелация. От гледна точка на синхронизацията на бизнес циклите нашата страна е готова за приемане на единната европейска валута. Високата степен на сходство между икономическите цикли на България и ЕЗ минимизира вероятността от асиметрични шокове и гарантира, че паричната политика на ЕЦБ ще има антициклично, а не проциклично въздействие върху българската икономика.

4. Приложени са два нови подхода за оценка на потенциалното производство, комбиниращи производствената функция на Коб-Дъглас и статистическия филтър на Ходрик-Прескот. Потенциалният брутен вътрешен продукт и отклоненията от него са оценени с годишни и тримесечни данни, съответно за периода 2000 г. – 2016 г. и първо тримесечие на 2000 г. – трето тримесечие на 2017 г. Трудностите, свързани с определянето на потенциалната заетост при използването на производствена функция като подход за оценка на потенциалното производство, се преодоляват успешно чрез използването на статистически филтър. Характерните за статистическите филтри проблеми – липсата на връзка на добитата чрез тях оценка с реалната структура на икономиката, се решават чрез съчетаването им с производствена функция.

Във връзка с това смятам, че приносите в дисертационния труд отразяват вярно и точно неговите научни достойнства, както и значимостта му за развитието на българската наука и практика в областта на изследването на влиянието на фискалната и паричната политика върху икономическия цикъл на България.

6. Публикации и участие в научни форуми

Дисертантът е представил общо единадесет публикации, свързани с дисертационния му труд. От тях една е монография, шест са статии и четири – научни доклади. Всички научни публикации са публикувани в реферирани български издания с научно рецензиране.

Монографията е написана на английски език в съавторство с Ив. Тодоров и К. Дурова и е озаглавена: „The Economy of Bulgaria: Structural Funds, Growth and Cyclical Recurrence“. *Sciendo - a De Gruyter Company*, 2018.

Статиите са следните: написани самостоятелно: „Бизнес цикълът и съвременните му характеристики“. *Списание "Народностопански архив"* 1/2018, Стопанска Академия "Д.А. Ценов", Свищов, с. 44-57; „Кейнс за бизнес цикъла“. *Списание „Икономика и управление“* 1/2018, Югозападен Университет „Неофит Рилски“, Благоевград, с. 14-21; в съавторство с Ив. Тодоров - „Датиране и прогнозиране на икономическия цикъл на България“, *Списание „Икономически и социални алтернативи“*, 2/2018, УНСС, София, с. 31-42; „Възможности за фискални и монетарни въздействия върху икономическия цикъл на България“, *Списание „Икономическа мисъл“*, 3/2018, Институт за Икономически Изследвания, София, с. 83-92; „Два комбинирани подхода за оценка на цикличната позиция и фазата на бизнес цикъла на България“, *Списание „Диалог“*, 3/2018, Стопанска Академия „Д.А. Ценов“, Свищов, с. 1-10; в съавторство с Ив. Тодоров и К. Дурова – „Бъдещото членство на България в Евроразоната от гледна точка на бизнес цикъла“, *Списание „Народностопански архив“*, 4/2018. Стопанска Академия „Д.А. Ценов“, Свищов, с. 3-15.

Научните доклади са следните: „Либерални теории за бизнес цикъла“, *Сборник с доклади от Юбилейна научно-практическа конференция на тема: „Икономиката на*

България и Европейския съюз в глобалния свят”, Теория и практика на финансите, финансовия контрол и счетоводството в глобалния свят, УНСС, София, с. 286-297; „Оценка на потенциалния БВП на България чрез трендове и филтри“, *Сборник с доклади от XXVI Международна научна конференция за млади учени*, 2017, Югозападен Университет „Неофит Рилски“, Благоевград, с. 17-24; „Теорията на австрийската школа за бизнес цикъла“, *Сборник с доклади от Тринадесета международна научна конференция на младите учени*, 2017, Университет за Национално и Световно Стопанство, София, с. 268-274; „Ранни алтернативни теории за бизнес цикъла“ *Сборник с доклади от XXVII Международна научна конференция за млади учени*, 2018, Югозападен Университет „Неофит Рилски“, Благоевград, с. 7-14.

Публикациите обхващат основните проблеми, изводи и обобщения на автора, направени в дисертационния му труд. Те са достатъчни като количество, съответстват на минималните изисквания по учебен план и показват, че дисертантът е запознал в достатъчна степен представителите на академичната общност и заинтересованите специалисти с резултатите от своята научна продукция.

7. Критични бележки и препоръки;

Освен положителните страни и достойнствата, с които се отличава дисертацията, в нея се забелязват и някои слабости. Ще си позволя да отбележа две от тях, като по този начин се надявам да подпомогна докторанта в бъдещата му изследователска работа.

Първата слабост е свързана с обстоятелството, че вътрешната структура на отделните глави от дисертационния труд е твърде раздробена и не достатъчно добре балансирана. Някои параграфи се състоят от едва 2-3 страници (параграфи 1.1. и 1.3. на глава първа), други – от по 4 страници (параграфи 2.1. и 2.3. на глава втора), а параграф 1.4. на глава първа е с обем от 67 страници. От друга страна някои параграфи не съдържат подпараграфи, а в други се срещат по 9 подпараграфа (от 1.4.1. до 1.4.9. в параграф 1.4. на глава първа).

На второ място следва да се отбележи, че в списъка на използваната литература отделните източници, които са посочени, не са унифицирани по форма и съдържание. Някои от тях започват с автора (авторите), годината на издаване, наименованието на публикацията, мястото на издаване, издателството и (много рядко) ползваните страници (Минасян, Г. (2010). Проектиране на макроикономическите пропорции. София: ГорексПрес.). На други места се започва с автора, годината на издаване, наименованието на публикацията, изданието, месеца и годината на издаване и мястото на издаване (Vesselinov, R. (2011). Bulgarian Business Cycle and the Economic Crisis. Conference proceedings, 14th International Conference on the Development of Values and Competitiveness in the EU, November 2011, Sofia.). Липсва и номерация на ползваните литературни източници.

Препоръчвам на докторанта да се придържа към един от утвърдените стандарти за посочване на цитираните литературни източници и да ползва единствено него в рамките на всяка отделна своя научна публикация.

Препоръчвам на дисертанта да задълбочи още повече изследванията си в избраната от него научна област и да публикува бъдещата си научна продукция не само предимно в български, а и в различни специализирани международни икономически издания.

Направените критични бележки и препоръки не омаловажават по никакъв начин достойнствата на научния труд, представен от докторанта.

8. Въпроси към дисертанта

Въпросите, които поставям на докторант Александър Александров във връзка със защитата на неговата дисертация, са следните:

1. Според Вас оказва ли влияние върху икономическия цикъл на България валутния курс на лева спрямо щатския долар? Ако смятате, че той въздейства върху цикличността на нашата икономика, каква е посоката и силата на това въздействие!
2. Смятате ли, че предстоящото членство на България в Еврозоната ще ускори нашето икономическо развитие и ще допринесе за повишаването на благосъстоянието на населението, при условие, че паричната политика ще се провежда от Европейската централна банка?

9. Заключение

Дисертационният труд има напълно завършен вид и може да служи като основа за бъдещи научни изследвания. Това ми дава основание убедено да **присъдя своята положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и предлагам на почитаемото научно жури да **присъди** образователната и научна степен „доктор“ на **Александър Делян Александров** в Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.8. Икономика, Докторска програма „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“.

17.05.2019 г.
гр. Пловдив

Подпис:
/доц. д-р Бисер Кръстев/